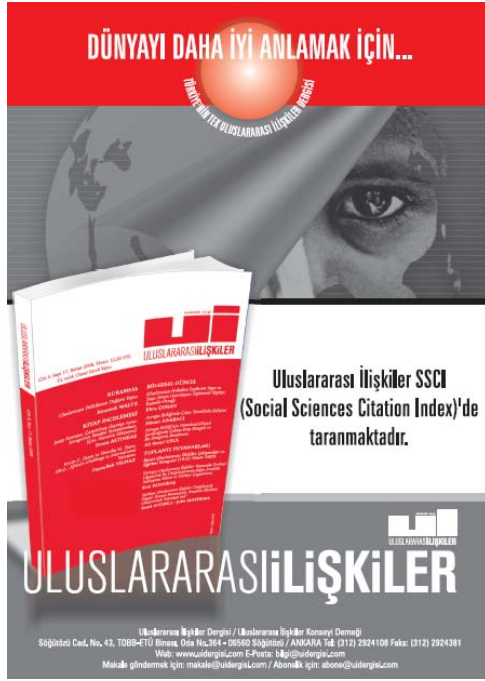

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yerel-Görüşlülük ve Doğu'nun Özneselliği

Bahar Rumelili

Yrd. Doç. Dr., Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Rumelili, Bahar, “Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yerel-Görüşlülük ve Doğu'nun Özneselliği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23 (Güz 2009), s. 45-71.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yerel-Görüşlülük ve Doğu'nun Özneselliği

Bahar RUMELİLİ*

ÖZET

Bu makale Uluslararası İlişkiler Teorisi'nin yerel-görüşlülüğünü artan sayıdaki Doğu'yu konu eden yayınlarla aşamadığını, çünkü bu çalışmaların da Doğu'nun özneselliğine yeterli vurguyu yapamayarak Batı-merkezciliği yeniden ürettiğini savunmaktadır. 2002–2007 yılları arasında önde gelen dört bilimsel dergide yayımlanan makaleleri niteliksel ve niceliksel olarak inceleyerek Doğu'yu konu eden çalışmalara eski dönemlere nazaran artık daha çok yer verildiğini, fakat bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun Doğu'yu Batı-merkezci kuramları zenginleştiren bir örnek olarak sunmaktan öteye gitmediğini tespit etmektedir. Batı'ya yönelik eleştirel yaklaşımlar bile, Batı'yı yine uluslararası ilişkilerin merkezine koymakta ve Batı ile Doğu ve yerel ile evrensel arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve etkileşimi göz ardı etmektedir. Doğu kaynaklı kuramların oluşturulması, Doğu'nun özneselliğinin vurgulanmasında yeterli olmayacaktır; Batı-merkezci kuramların Doğu-Batı ilişkilerine dair varsayımlarını kuramsal ve ampirik olarak çürütecek önermeler geliştirmek gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Batı-merkezcilik, Eleştirel Yaklaşımlar, Post-kolonyal Teori, Doğu-Batı İlişkileri.

International Relations Theory and The Question of Eastern Agency

ABSTRACT

I argue that International Relations Theory has not been able to transcend its parochialism because it continues to negate the agency of the East. By analyzing the articles published in four leading journals of the discipline between 2002-2007, I find that the number of studies that focus on the East have indeed increased, but most of these studies continue to situate the cases derived from the East in the context of West-centric theories. Even critical approaches continue to position the West as the main subject of international relations and dismiss the mutual constitution and interaction between the East and the West, and the local and global. I contend that the generation of non-Western IR theories is not going to pose an adequate challenge to West-centrism; what is necessary is the formulation of specific propositions on East-West relations that directly counter the established assumptions of West-centric theories.

Keywords: Westcentrism, Critical Approaches, Post-colonial Theory, East-West Relations.

* Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Koç Üniversitesi, İstanbul. E-posta: brumelili@ku.edu.tr. Yerel-görüşlülük *parochialism* anlamında kullanılmıştır. Bu makalenin temel savını ortaya koyan ilk versiyonu European Consortium for Political Research, *Standing Group in International Relations*'ın 2007 Torino konferansında sunulmuştur. Değerli katkı ve önerileri için Fuat Keyman'a ve Uluslararası İlişkiler Dergisinin hakemlerine teşekkür ederim.

Uluslararası ilişkiler teorisinde (UIT), yerel-görüşlülüğünün eleştirisi ilk olarak ABD merkeziliğin ve ABD’de yeşeren rasyonalist ve pozitivist yaklaşımların eleştirisi olarak ortaya çıkmış, bu eleştiri daha sonra genel olarak Batı-merkeziliğin ve Batı’nın tarihsel ve toplumsal gelişiminden esinlenerek oluşturulmuş kavram ve kuramların egemenliğinin eleştirisine ve oradan da daha özel anlamda Doğu’nun özneselliğinin reddinin eleştirisine doğru evrilmiştir. Bu makale yerel-görüşlülüğün eleştirisindeki bu dönüşümü üç dönem halinde inceledikten sonra, UIT’de Doğu’nun özneselliği konusuna yoğunlaşacaktır. UIT’de belirleyici olan dört bilimsel dergide (*International Organization, International Studies Quarterly, Review of International Studies ve European Journal of International Relations*) 2002–2007 döneminde yayımlanan makaleler Doğu’yu konu etme ve Doğu’yu özneleştirme açısından incelenecektir. Her ne kadar özellikle Avrupa kaynaklı dergilerde Doğu’yu konu eden yayınlarda sayısal bir artış gözlemlense de, bu yayınların çoğunda Doğu, Batı-merkezci kuramları zenginleştiren bir örnek olmaktan öteye gidememektedir. Bu tespiti yaptıktan sonra, makale, Doğu’nun UIT’de özne olarak görülmemesinin sebepleri üzerinde yoğunlaşacak ve bu bağlamda öne çıkan kısıtların nasıl aşılabileceğine dair fikirler verecektir.

UIT’de Yerel-Görüşlülük Eleştirisi

ABD-Merkezcilik Anlamında Yerel-Görüşlülük

UIT’nin ABD-merkezci yapısı ve bu yapının sonucu olan kısıtlı bakış açısı birçok Batılı akademisyen tarafından vurgulanmış ve eleştirilmiştir. Stanley Hoffman, bu konuda artık klasikleşmiş makalesinde, uluslararası ilişkilerin ABD’nin bir dünya gücü olarak ortaya çıktığı ortam içinde ve bu ortamın koşullarının etkisi altında bilimselleştigiğine ve bu yüzden özünde bir Amerikan toplumsal bilimi olduğuna işaret eder.¹ Hoffman’a göre, UIT’ye yön veren ampirik ve realist yaklaşımlar, ABD’de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaygınlaşan bazı entelektüel inanışların, oluşan siyasi şartların ve kurumsal fırsatların ürünüdür. Amerikan iktidarı, temel konusu güç olan bir bilimin ilgisini doğal olarak çekmiş; bilimsel çalışmalarla siyasi ihtiyaçların örtüşmesi, üniversitelerle uluslararası siyaseti belirleyen kurumlar arasında vakıflar aracılığıyla yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Bilimsel metodu üstün gören ve tarihi ve felsefi yaklaşımları reddeden inanışlar, ABD merkezli UIT’ye özgün şeklini vermiştir.

Hoffman ayrıca Uluslararası İlişkiler biliminin ABD dışında gelişememesini de yukarıda sayılan faktörlerin ABD dışında var olmamasıyla açıklar. Dünya gücü olmayan ülkelerde siyasi elitlerin yerel-görüşlülüğü, uluslararası ilişkilere küresel boyutta bakabilecek bilim insanlarının ortaya çıkmasını da

¹ Stanley Hoffman, “An American Social Science: International Relations”, *Daedalus*, Cilt 106, No 3, 1977, s. 41–60.

engellemektedir. Hoffman'a göre bilim insanlarının gündemiyle ülkelerinin uluslararası konumları arasındaki bu bağ küçümsenmemelidir.

Hoffman'ın öngörüsünü yorumlarsak, UIT'nin Batı-merkezci olması da Doğu'lu akademisyenin küresel düşünmemesinden ve/veya küresel düşünmesi için elverişli şartların bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde, Amitav Acharya ve Barry Buzan'a göre de, UIT'nin Batı-merkezçiliği uluslararası sistemde birkaç yüzyıldır var olan Batı egemenliğinin bir sonucu olarak görülebilir.² Bu durumda, ancak uluslararası sistemde Batı'ya alternatif bir güç merkezi oluştuğunda, bu merkezde konumlanmış akademisyenler UIT'yi Doğu'nun özneselliğine yer verecek şekilde yeniden yorumlayabilirler. Bu bağlamda, Hoffman, Türk ve/veya Türkiye'de yerleşik akademisyenlerin, UIT'ye genelde Türkiye'yi Batı-merkezci kuramlara örnek gösteren veya Türkiye örneği ile Batı-merkezci kuramları zenginleştiren katkılar yapmalarını ve genel ilgi alanlarının Balkanlar, Ortadoğu ve Avrasya ile sınırlı kalmasını Türk Dış Politikası'nın kapsamının doğal bir sonucu olarak açıklayacaktır.

Hoffman'ın yapısal ve maddeci yaklaşımı, UIT'nin kuramsal gelişimini uluslararası güç dengelerine indirgemekte, fikirlerin bu dengelerden kısmen de olsa bağımsız gelişebileceğini öngörmemektedir. Bu yaklaşım içinde, 1990'lardan sonra, Batı'da Hoffman'ın vurgu yaptığı kurumsal fırsatlardan yoksun olarak gelişen, çeşitli eleştirel yaklaşımları açıklamak mümkün değildir.³ Gerçi ileride de değinileceği gibi, bu eleştirel yaklaşımlar Batı-merkezci bakış açısını çok da aşamamışlardır. Fakat bu eleştirel yaklaşımların ortaya çıkabilmiş olması bile, benzer kuramsal yenilikler ile Doğu'nun özneselliğini ön plana çıkaran kuramların süregelen Batı egemenliği koşulları altında da geliştirilebileceğini göstermektedir.

Hoffman'ın makalesi özellikle Avrupalı akademisyenlerin UIT'ye yönelttikleri ABD-merkezçilik eleştirisine dayanak noktası olmuştur. Özellikle 1990'dan sonra UIT'ye şekil veren pozitivism/ post-pozitivism 'büyük tartışması' nın da etkisiyle ABD-merkezçilik eleştirisi, ABD-merkezli pozitivist ve rasyonalist UIT'nin eleştirisine dönüşmüştür. Örneğin, Steve Smith'e göre sorun UIT'nin ABD politikaları ile iç içe olmasından ziyade, ABD-merkezli UIT'nin epistemolojik varsayımlarından kaynaklanmaktadır.⁴ ABD-merkezli UIT, toplumsal olguları temel bilimlerin yöntemleri ile inceleyen, bilimsel doğruları değer yargularından bağımsız gören, toplumsal olguların inceleme

² Yazarlara göre, Batı egemenliği, Batılı olmayan UIT'nin gelişmemesinin sebeplerinden sadece biridir. Amitav Acharya ve Barry Buzan, "Why is there no non-Western International Relations Theory? An Introduction", *International Relations of the Asia-Pacific*, Cilt 7, No 3, 2007, s. 287-312.

³ Özellikle feminist, post-modernist, post-kolonyal, ve tarihsel sosyoloji yaklaşımları.

⁴ Steve Smith, "The United States and the Discipline of International Relations: 'Hegemonic Country, Hegemonic Discipline'", *International Studies Review*, Cilt 4, No 2, 2002, s. 67-85.

yöntemlerinden bağımsız olarak bir şekil ve düzenlilik gösterdiğini varsayan ve doğru bilginin ancak ampirik incelemenin hakemliğinde ortaya çıkacağına inanan epistemolojik yaklaşımların etkisindedir. Smith'e göre bu yaklaşımlar sonucu ABD-merkezli UIT, küresel siyasetin ancak ufak bir kısmını görebilmekte ve birçok eşitsizliği göz ardı etmektedir. Aynı zamanda bu epistemolojik yaklaşımlar bilimde çoğulculuğu engellemekte, örneğin Avrupa kaynaklı reflektivist yaklaşımları bilim-dışı ilan edebilmektedir.⁵

Yine başka bir Avrupalı akademisyen, Ole Wæver, UIT'de ABD ve rasyonalizm egemenliğini sayısal olarak incelemiştir.⁶ Dört ABD kaynaklı ve üç Avrupa kaynaklı bilimsel dergiyi 1970–1995 yılları arasında inceleyen Wæver, ABD kaynaklı dergilerde yayımlanan makalelerin ortalama %88'inin ABD'de yerleşik akademisyenler tarafından yazıldığını, bu oranın Avrupa kaynaklı dergilerde %40'lara düştüğünü tespit etmiştir.⁷ Hakim olan meta-teorik yaklaşım açısından da ABD kaynaklı dergiler ağırlıklı olarak rasyonalist varsayımlara dayanan makaleler yayımlarken, Avrupa kaynaklı dergilerde reflektivist çalışmalar daha yaygın olarak görülmektedir.⁸

Burada vurgulanması gereken nokta, yukarıda bahsedilen Avrupalı akademisyenlerin elinde ABD-merkezcilik eleştirisinin genel olarak bir Batı-merkezcilik eleştirisine dönüşmemesidir.⁹ Smith ve Wæver'in incelemelerini yönlendiren temel kaygı Avrupa'nın UIT'deki yeri ve rolüdür. Örneğin, Wæver, her ne kadar Kuzey Amerika ve Avrupa dışında UIT olmadığına dair görüşlere katılmadığını belirtse de, kapsamlı bir inceleme yapabilmek için çalışmasını Avrupa ile sınırlı tuttuğunu açıklamaktadır.¹⁰ Wæver'in incelemesinde ortaya çıkan ama vurgulamadığı başka bir bulgu da dünyanın geri kalanında yerleşik akademisyenler tarafından yapılan yayınların azlığıdır.¹¹

Aynı zamanda, Smith ve Wæver tarafından çoğulcu bir UIT'nin temeli olarak sunulan reflektivist akımlar, aslında, Batı-merkezcilik'le mücadele

⁵ Reflektivist yaklaşımlar eleştirel yaklaşımlara ek olarak sosyal inşacı yaklaşımları ve İngiliz ekolünü de kapsamaktadır.

⁶ Ole Wæver, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Cilt 52, No 4, 1998, s. 687–727.

⁷ İncelenen ABD kaynaklı dergiler *International Organization*, *International Studies Quarterly*, *International Security* ve *World Politics*; Avrupa kaynaklı dergiler *Review of International Studies*, *European Journal of International Relations*, *Millennium* ve *Journal of Peace Research*.

⁸ İçerik açısından analizde Wæver, *International Organization* ve *International Studies Quarterly* ile *Review of International Studies* ve *European Journal of International Relations* dergilerini karşılaştırmaktadır. Detaylı inceleme için bkz. ibid s. 702.

⁹ Acharya ve Buzan da, ABD kaynaklı rasyonalist ve pozitivist kuramların yerel-görüşlülüğü eleştirilirken, sunulan alternatiflerin çoğu zaman İngiltere ve Avustralya'nın ötesine geçmediğini gözlemlemektedir. Acharya ve Buzan, "Why is there no non-Western", s. 296.

¹⁰ Ibid., s. 696.

¹¹ Ibid., s. 698.

bağlamında rasyonalist akımların eksikliğini çok da aşamamışlardır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde gösterileceği gibi, reflektivist akımların etkisindeki yayınlarda da, Doğu'nun özneselliğine yeterli vurgu yapılmamaktadır. Daha doğrusu, reflektivist akımlar güç, çıkar, güvenlik, anarşi gibi temel kavramlara getirdikleri sorgulayıcı bakış açısıyla, Doğu'nun özneselliğinin vurgulanmasına imkân tanısalar da, bunu zorunlu kılmamakta, yazarın tercihine bırakmaktadırlar.

Batı-merkezcilik Anlamında Yerel-Görüşlülük

1990'ların sonlarından itibaren UIT'deki yerel-görüşlülük ABD/ Avrupa ayrımına girmeden Batı-merkezcilik bağlamında da eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştirinin iki dayanak noktası, UIT'de çevre akademisyenlerin katkılarının temsil edilmemesi ve Batı'nın tarihi ve kültürel evrimine dayanarak oluşturulan teorilerin Batı dışındaki gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmalarıdır. Ersel Aydın ve Julie Mathews¹² ve Wæver'in çalışmasına¹³ benzer bir sayısal incelemeyle, UIT'deki merkez-çevre ayrımını vurgulamışlardır. Aydın ve Mathews'in incelemelerinde, 1990-97 yılları arasında, ABD kaynaklı yedi bilimsel dergide, ABD, Kanada, Batı Avrupa, İsrail ve Avustralya dışındaki ülkelerden yapılmış yayınlar, toplam yayınların ancak %3,28'ini oluşturmaktadır. Bu oran, ABD'de yerleşik yabancı akademisyenler de katıldığında ancak %10,47'e yükselmektedir.¹⁴

Çevre akademisyenlerin UIT'deki temsil eksikliğinin sebepleri incelendiğinde teori ve örnek arasındaki hiyerarşik ayrım ön plana çıkmaktadır. Aydın ve Mathews'in ampirik çalışmasında ortaya çıkan diğer bir veri, bu prestijli dergilerde çevre akademisyenlerinin yaptıkları katkıların genelde kendi ülkeleri ile ilgili çalışmalar olmasıdır. Diğer bir deyişle, çevre akademisyenin rolü UIT'ye katkı yapmaktan ziyade, belli bir ülke veya bölge hakkında bilgi sağlamakla kısıtlı kalmaktadır.¹⁵ UIT jargonu çevre akademisyenlerin yayın çabalarında büyük bir engel teşkil etmektedir.¹⁶ Bazı çevre akademisyenleri ile bu konuda yapılan mülakatlar, çevre akademisyenlerinin bilmedikleri örnekler

¹² Ersel Aydın ve Julie Mathews, "Are the Core and Periphery Irreconcilable? The Curious World of Publishing in Contemporary International Relations", *International Studies Perspective*, Cilt 1, No 3, 2000, s. 289- 303.

¹³ Wæver, "The Sociology of a Not So International Discipline".

¹⁴ İncelenen dergiler, *Journal of International Affairs*, *Mershon International Studies Review*, *Journal of Conflict Resolution*, *International Organization*, *International Studies Quarterly*, *International Security* ve *World Politics*. Aydın ve Mathews aynı zamanda bu listeden *Journal of International Affairs* çıkarıldığında oranın çok daha düşük çıktığını belirtmektedirler (Aydın ve Mathews, "Are the Core and Periphery Irreconcilable?", s. 294).

¹⁵ Aydın ve Mathews, "Are the Core and Periphery Irreconcilable?", s. 297; aynı zamanda bkz. Arlene Tickner, "Seeing IR Differently: Notes from the Third World", *Journal of International Studies*, Cilt 32, No 2, 2003, s. 301.

¹⁶ Tickner, "Seeing IR Differently".

temelinde oluşturulmuş UIT'ye katkı yapmaya çalışmak ya da UIT'ye uymayan bildikleri örnekleri inceleyerek UIT'den uzaklaşmak arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarını göstermektedir.¹⁷ Ayrıca, çevre akademisyenler, yurtdışında eğitim görseler dahi, danışmanlarının tavsiyeleri, finansman imkânları ve zaten sahip oldukları bilgileri değerlendirme arzusu ile kendi ülkelerinin üzerinde yoğunlaşmaya itilmektedir. Çevre akademisyenlerinden UIT'ye katkı beklenmeyip, kendi ülkeleriyle ilgili çalışmaları takdir edilmektedir. Diğer bir deyişle merkez ve çevre akademisyeni arasında teori ve örnek düzleminde hiyerarşik bir işbölümü söz konusudur. Çevre ülkelerinin koşulları da çevre akademisyenini kuramsal çalışmalardan uzaklaştırmaktadır.

Batı-merkezciliğin aşılmasında çevre akademisyeninden esas beklenen Batı-merkezci kuramlara ve tartışmalara eklenmektense, kendi toplumunun ya da bölgesinin tarihsel ve siyasi evriminden ilham alan ama genellenebilir kuramlar ve kavramlar geliştirmesidir. Bu tarz kuramsal çalışmalar Acharya ve Buzan tarafından “*sub-systemic*”, Aydın ve Mathews tarafından da “*home-grown*” olarak adlandırılmaktadır.¹⁸ Acharya ve Buzan'a göre, böylece Batılı UIT'ye alternatif olabilecek Asyalı, Afrikalı, Ortadoğulu UIT'ler gelişecektir. Her ne kadar, bu tarz bölgesel UIT'lerin bölge akademisyenleri tarafından oluşturulması gerekirse de “Asyalılar tarafından oluşturulursa Asyalı UIT daha bariz bir şekilde Batı-dışı olacaktır.”¹⁹ Çevre akademisyenlerin, özellikle kuramsal çalışmalarla daha çok temsil edilmesinin disiplinin uluslararasılaşmasına yapacağı katkı her ne kadar yadsınmazsa da, bunun UIT'nin Batı-merkezciliğinin aşılması için yeterli olacağı kuşkuludur. Nitekim, makalenin bir sonraki bölümündeki ampirik incelemenin de göstereceği gibi, Batı-dışı toplamları konu eden birçok yayın çevre akademisyenler tarafından yazılsalar dahi Batı-merkezciliği birçok açıdan yeniden üretmektedirler.

Batı-merkezciliğin çevre akademisyenlerin kuramsal katkılarıyla aşılabileceği beklentisi akademik üretimde kültürel ve çevresel koşulların etkisine yönelik varsayımlara dayanır. Arlene Tickner'a göre Üçüncü Dünya küresel sorunların incelenmesinde alternatif bir bilgi kaynağıdır, çünkü her kültür çevresiyle ilgili farklı sorular sorar.²⁰ Örneğin, Hint kültürü Batı kültüründen farklı olarak farklılığı baskı altına almayan bir evrensellik anlayışı içerir.²¹ Günlük yaşam koşulları sömürgecilik mirası, savaş, sürekli istikrarsızlık, güvensizlik ve fakirlik

¹⁷ Aydın ve Mathews, “Are the Core and Periphery Irreconcilable?”, s. 298.

¹⁸ Acharya ve Buzan, bir bölgeyi esas alarak UIT'ne genellenebilir katkılar yapmak konusunda Avrupa Çalışmaları'nı örnek göstermektedirler. Bkz. Acharya ve Buzan “Why is there no non-Western”, s. 291 ve Ersel Aydın ve Julie Mathews, “Periphery Theorizing for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia” *Review of International Studies*, Cilt 34, 2008, s. 693-712.

¹⁹ Acharya ve Buzan “Why is there no non-Western”, s. 301.

²⁰ Tickner, “Seeing IR Differently”.

²¹ Ibid., s. 303-5.

etrafında şekillenen bir çevre akademisyeni doğal olarak bir Batılı akademisyenden farklı yaklaşımlar geliştirecektir.²²

Batı-merkezci UIT'ye alternatif arayışları, yakın zamanda Batı-dışı ve çevre ülkelerde Uluslararası İlişkiler disiplininin koşullarını ve kuram geliştirme yetisini karşılaştırarak inceleyen bir dizi özel sayı yayımlanmasına yol açmıştır.²³ Fakat bu arayış, birçok açıdan Batı-dışı toplumların saf ve egzotik kılınarak idealleştirilmesine dayanmaktadır –ki bu boyutu bu özel sayılara katkı yapan bazı akademisyenler tarafından eleştirilmektedir. Batı ve Doğu'nun birbirini teşkil eden kavramlar olmasını, aralarındaki alışverişi ve akademisyenlerin toplumdaki ayrıcalıklı konumlarını göz ardı eden bu yaklaşım, aslında var olmayan bir Doğu ve Doğulu akademisyen inşa etmektedir. Unutulmamalıdır ki, Doğu'nun reddedilmesi kadar saf ve egzotik kılınması da Doğu'ya Batı-merkezci bir bakış açısının bir sonucudur.

UIT'nin Batı-merkezci yerel-görüşlülüğü aynı zamanda teori ve incelemeye çalıştığı küresel sorunlar arasında bir kopukluğa yol açmaktadır. Mohammed Ayoob'a göre bu kopukluk, ancak Doğu'nun farklı bir uluslararası sistem olarak farklı teoriler ışığında incelenmesiyle çözülebilir.²⁴ Ayoob'un önerisi Doğu'da yaygın olan etnik çatışmaların kendi geliştirdiği *subaltern realism* yaklaşımı ile incelenmesidir. Bu yaklaşım, bu çatışmaları, Batı'da tamamlanmış ama Doğu'da henüz süregelen devlet inşası sürecinin bir sonucu olarak görür. Başka bir deyişle, Doğu Batı'yı tarihsel olarak takip etmektedir; Batı'nın bugününü temel alan UIT, Doğu'yu açıklayamamaktadır. Dolayısıyla, *subaltern realism*, Batı ile Doğu'yu zaman ekseninde farklı sistemler olarak ayırtırmakta ve bu yüzden aralarındaki birbirlerini teşkil etme sürecini yadsımaktadır.

UIT kuramlarının Doğu örnekleriyle uyumsuzluğunu dayanak alan Batı-merkezcilik eleştirileri de bir açıdan Doğu'yu farklı kılıp Batı'dan ayırtırdıkları ölçüde Batı-merkezci bir bakış açısına hizmet etmektedirler. Asya, Afrika, Ortadoğu ve Üçüncü Dünya'ya özel UIT'ler arayışları, bu bölgeleri Batı'dan ayrı, kopuk ve bazen de geri olarak temsil etmekte ve böylece Doğu'nun Batı üzerine olan etkilerinin, sistemik düzeydeki özneselliğinin göz ardı edilmesine zemin

²² Ibid., s. 308.

²³ "International Relations (IR) in Central and Eastern Europe Forum", *Journal of International Relations and Development*, Cilt 12, 2009, s. 168-220. Uluslararası siyaset sosyolojisi dalına odaklanan, "International Political Sociology Beyond European and North American Traditions of Social and Political Thought", *International Political Sociology*, Cilt 3, 2009, s. 327-350.

²⁴ Mohammed Ayoob, "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets the Third World", Stephanie G. Neuman (der.), *International Relations Theory and the Third World*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, MacMillan, 1998, s. 31- 54.

hazırlamaktadırlar.²⁵ Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kurultayı’nda da bazı katılımcılar Türkiye’deki kuramsal çalışma eksikliğini, Batı-merkezci kuramların Türkiye’yi açıklamaktaki yetersizliklerine bağlamışlardır.²⁶ Bu yetersizlik her ne kadar doğru bir tespit olsa da, çevre akademisyenlerinin, Doğu’yu daha iyi açıklayan çevre kuramları geliştirmesi, UIT’de birbirlerinden bağımsız çoğul yerel-görüşlülükler üretmekten öteye gitmeyecektir.

Doğunun Özneselliğinin Reddi Anlamında Yerel-Görüşlülük

Yukarıdaki örneklerin gösterdiği gibi, Batı ile Doğu arasındaki farkları vurgulayarak, aralarındaki birbirini teşkil etme sürecini yadsıyan bir yerel-görüşlülük eleştirisi aynı zamanda Doğu’nun uluslararası ilişkilerdeki özneselliğini de küçümsemektedir. Doğu’nun konu edilmesi, Doğu’lu akademisyenlere yer verilmesi, UIT’nin Doğu’yu açıklayabilecek bir şekilde genişletilmesi, bu önerilerin hepsi uluslararası ilişkilere yön veren aktör ve öznenin her zaman Batı olduğunu vurgulayan bir çerçeve içinde barındırılabilir. Doğu’nun özneselliğinin küçümsemesi de aslında UIT’de Batı-merkezciliği farklı bir şekilde yeniden üretir. Bu kısıtlı Batı-merkezcilik eleştirisinde Doğu örnektir, konudur, ama hiçbir zaman bir özne değildir.

Tarak Barkawi ve Mark Laffey, UIT’deki yerel görüşlülüğü bu daha kapsamlı, Doğu’nun özneselliğinin reddi anlamında eleştirmektedirler.²⁷ Barkawi ve Laffey’e göre güvenlik çalışmaları Doğu’nun dünya siyasetindeki rolünü sistematik olarak yanlış temsil etmektedir. Geleneksel ve eleştirel yaklaşımlar aynı Avrupa-merkezci tarih anlatısı ve coğrafi bakış açısından beslendikleri için Doğu’nun özneselliğinin reddi bağlamında birleşmektedirler. Avrupa-merkezci güvenlik çalışmaları zayıf ve güçsüzü marjinalleştirmekte, Batı’nın hakimiyetine karşı girişilen silahlı mücadeleleri de terörizm etiketi altında gayrimesululaştırılmaktadır. Barkawi ve Laffey, Avrupa-merkezci olmayan, güçsüzün yanında olan, güçsüzlerin mücadelesinin dünya siyasetinde yarattığı olay ve sonuçları araştıran bir UIT’yi savunmakta ve arzulamaktadırlar.

Bu çalışmaya esin kaynağı olan John Hobson’ın makalesinde, UIT’nin Doğu’yu çalışarak Batı-merkezcilikten uzaklaşamayacağını altı çizilmektedir.²⁸ Hobson’ın vurguladığı gibi sadece Doğu’yu inceleyen bir kitap Batı-merkezci

²⁵ Afrika örneği üzerinden benzer bir eleştiri için bkz. William Brown, “Africa and International Relations: a comment on IR Theory, Anarchy, and Statehood”, *Review of International Studies*, Cilt 32, No 1, 2006, s. 119-143.

²⁶ “Toplantı Tutanakları” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, No 6, 2005, s. 15-147.

²⁷ Tarak Barkawi and Mark Laffey, “The postcolonial moment in security studies”, *Review of International Studies*, Cilt 32, No 2, 2006, s. 329- 352.

²⁸ John M. Hobson, “Is Critical Theory Always for the White West and for Western Imperialism? Beyond Westphalian Towards a Post-racist Critical IR”, *Review of International Studies*, Cilt 33, No S1, 2007, s. 91-116.

olabilir çünkü önemli olan Doğu'ya hangi ideolojik bakış açısından bakıldığıdır. Aynı şekilde Batı'yı eleştiren bir çalışma da, Batı'yı dünyanın merkezine koyduğu ve Batı'nın Doğu'dan bağımsız olarak var olduğunu varsaydığı ölçüde Batı-merkezcidir. UIT'de 1990'dan sonra gelişen birçok eleştirel akım -feminist, postmodernist, post-yapısalcı, tarihsel sosyoloji, vb.- Batı'yı ve moderniteyi kıyasıya eleştirdikleri halde, Batı'yı dünyanın merkezine koymaktadırlar.

Dolayısıyla, UIT'de Batı-merkezliği eleştirel yaklaşımlar ile aşmak mümkün değildir. Bu yaklaşımların hiçbiri Doğu'nun özneselliğini dikkate almayı kolaylaştırmamaktadırlar. Örneğin, Gramsci'ci yaklaşımlar, uluslararası hegemoninin kaynağı olarak Batı'daki sınıf dinamiklerinden kaynaklandığını ve taklit yoluyla Doğu'ya aktarıldığını öne sürmektedirler.²⁹ Postmodernist yaklaşımlar, Doğu'nun özneselliği ve alternatif Doğu anlatıları arayışlarını bir çeşit özcülük (*essentialism*) olarak reddetmekte, yapısökümü (*deconstruction*) için Batı'ya odaklanmaktadır.³⁰ Feminist yaklaşımlarda ise genelde Batılı kadın ve Doğu'lu kadın arasında içkin bir ayrım görülmekte ve Doğu'lu kadının ne koşullarda özgürleşeceği Batı-merkezci normlara göre tanımlanmaktadır.³¹

Hobson'a göre UIT, yalnız Batı-merkezci değil, aynı zamanda Batı-perest'tir. Batı'yı eleştirirken bile Batı'nın kendi kendini var ettiğini varsayar. UIT'de, Doğu her zaman pasif, liberal bakış açısında Batı'nın müdahaleleri ile gelişen, eleştirel bakış açısında ise yine Batı yüzünden sömürülen ve ötekileştirilen bir nesne olarak var olur. Doğu, Batı'dan bağımsız olarak var olamaz. Hobson'a göre, UIT'deki Batı-merkezçilik ancak Batı ve Doğu'nun birbirlerini nasıl etkilediği, var ettiği ve beraber olarak küresel siyaset ve ekonomiye şekil verdiklerini inceleyen dialektik bir bakış açısıyla aşılabılır.

Burada Hobson, Barkawi ve Laffey arasında Doğu'nun özneselliği hakkındaki önemli bir görüş ayrılığını vurgulamakta fayda görüyorum. Barkawi ve Laffey, Doğu'nun özneselliğini Doğu'nun Batı'ya karşı mücadelesinin yarattığı olay ve sonuçlarda görürken, Hobson bu tarz bir yaklaşıma karşı olduğunu açıkça belirtmektedir.³² Hobson, Homi Bhabba'dan esinlenerek, Doğu'nun Batı'nın etkisini her zaman müzakere ederek ve kendi kültürel bakış açısıyla ayrıştırarak aldığı öne sürmektedir. Dolayısıyla kaba bir kazanan/kaybeden mantığının ötesine geçerek, Doğu'nun özneselliğini bu müzakere ve ayrıştırma sürecinde görmek gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş ayrılığını Sanjay Seth, Avrupa-merkezçiliğe meydan okumanın iki ayrı stratejisi olarak belirtmektedir.³³

²⁹ Ibid., s. 97- 99.

³⁰ Ibid., s. 99-101.

³¹ Ibid., s. 101- 103.

³² Ibid., s. 107.

³³ Sanjay Seth, "Historical Sociology and Post-Colonial Theory: Two Strategies for Challenging Eurocentrism" *International Political Sociology*, Cilt 3, 2009, s. 334-338.

Pınar Bilgin de UIT'nin yerel-görüşlülüğünü Bhabba'nın farklılaştırıcı taklit (*mimicry*) kavramına dayanan post-kolonyal bir yaklaşımla eleştirmektedir.³⁴ Bilgin eleştirisinde esas olarak bu çalışmada UIT'de yerel-görüşlülük eleştirisinin ikinci evresi olarak nitelenen Doğu'dan ve Doğu'lu akademisyenden farklı yaklaşım beklentisini hedef almaktadır. Bilgin'e göre, Batı-merkezciliğin önüne Batıcı olmayan bir Doğu'yu alternatif bir esin ve bilgi kaynağı olarak geçilemez çünkü Batı ile Doğu birbirini teşkil eder şekilde iç içe geçmiştir. Bu süreçte Doğu Batılı ve Batıcılaşırken, Batı da bir miktar Doğulu ve Doğuculaşmıştır. İşte bu yüzden Doğulu akademisyenlerin Uluslararası İlişkiler çalışmaları farklılık peşinde koşan Batılı meslektaşlarını hayal kırıklığına uğratacak düzeyde Batıyla benzeşmiştir.

Bilgin'e göre hem Doğu'da özde farklılık aramak hem de Batılılaşmayı Doğu için teleolojik bir son nokta olarak görmek sorunludur. Doğu Batı ile benzeşme ve yakınsama sürecinde özneselliğini kaybetmemekte fakat bu özneyi kendisinden beklendiği üzere farklılaşarak değil benzeşerek ifade etmektedir. Hindistan'ın nükleer güç geliştirme, Türkiye'nin laikleşme ve Doğu Asya'nın kapitalistleşme süreçleri, Doğu'lu aktörlerin kasıtlı olarak devlet ve toplum olarak güvenliklerini Batılı kurumlar, kalıplar ve araçlar ile sağlamayı seçmelerinin sonucudur.

Bilgin verdiği kısa Hindistan, Türkiye ve Doğu Asya örnekleri ile Hobson'ın makalesinde savunduğu kuramların akademik incelemelere nasıl uygulanabileceği konusunda fikir vermektedir. Bu farklı örnekler UIT'deki Batı-merkezciliğin, Doğu'nun Batılılaşma sürecini farklı okumalara tabi tutarak aşılabilirliğini göstermektedir. Bu farklı okumalar Uluslararası İlişkiler'in güvenlik, çıkar gibi ana kavramlarına alternatif ve eleştirel yaklaşımlar üzerine temellendirilmiştir. Klasik yeni-gerçekçi yaklaşımlar içinde böyle farklı okumalara yer yoktur.

Diğer yandan Bilgin'in tekil örnekler üzerinden önerdiği bu farklı okumalar, UIT'de Doğu'nun özneselliğini vurgulayacak alternatif bir yaklaşımın temellerini oluşturmakta yetersiz kalacaktır. Hobson'ın da vurguladığı gibi UIT'de eleştirel yaklaşımlar her ne kadar Doğu'nun özneselliğini vurgulayan alternatif okumaları mümkün kılsalar da, kuramsal çerçeveleri bu tür okumaları zorunlu kılmamaktadır. İşte bu yüzden birçok eleştirel yaklaşım Batı-merkezciliği ve Batı-perestliği yeniden üretmektedir. Doğu'nun özneselliğini vurgulamak akademisyenin tercihine kalırken, aşağıdaki UIT yayın incelemesinin gösterdiği gibi çoğu zaman tercih edilmemektedir.

Yerel-görüşlülük eleştirileri her evrelerinde ortaya koydukları sorunun aşılması için çözüm yolları da önermişlerdir. ABD-merkezcilik anlamındaki

³⁴ Pınar Bilgin, "Thinking Past 'Western' IR?", *Third World Quarterly*, Cilt 29, No 1, 2008, s. 5-23.

yerel-görüşlülük epistemolojik çoğulculukla, Batı-merkezcilik anlamındaki yerel-görüşlülük ise Doğu'nun konu edilerek ve Doğu'lu akademisyene yönelerek aşılmaya çalışılmıştır. Doğu'nun özneselliğinin reddi anlamındaki bu üçüncü evre yerel-görüşlülük eleştirisi henüz çözüm yolunu sunmamıştır. Bu eleştiri daha derin ve ontolojik bir sorgulamayı barındırdığından önerdiği çözüm yolu da alternatif okumalardan öteye giden kuramsal bir çerçeve olmalıdır. Bu kuramsal çerçevenin oluşturulmasında Hobson ve Bilgin'in de vurguladıkları gibi post-kolonyal çalışmalar yaklaşımı temel rol oynayabilir. Ama bu yaklaşımın da UIT'deki kuramlarla doğrudan tartışmaya girebilecek şekilde yeniden yorumlanıp düzenlenmesi gerekmektedir. İddialı bir deyişle, UIT'nin Batı-perestliğinin ve yerel-görüşlülüğünün aşılması disiplinin kenarlarından yapılan tekil katkılarla değil, merkezini hedef alan bir büyük tartışma ile olmalıdır.³⁵

Doğu'yu Konu Etmek ve/veya Özne Görmek

UIT'de yerel görüşlülüğün eleştirisinin evrimi böylece üç dönem halinde incelendikten sonra çalışmanın ikinci kısmında, UIT'nin önde gelen dört dergisinde (*International Organization*, *International Studies Quarterly*, *European Journal of International Relations* ve *Review of International Studies*) 2002-2007 yıllarında yayımlanan makaleler Doğu'yu konu etme ve Doğu'yu özne görme eksenlerinde değerlendirilecektir. Bu dört derginin seçiminde, derginin genel tanımıyla Uluslararası İlişkiler alanında kuramsal tartışmalara yer ve yön vermesi, tanınırlığı, yayımlanan yayınların aldığı atfın miktarı ve Avrupa ve Kuzey Amerika kaynaklı dergiler arasında dengeyi dikkate alınmıştır.³⁶ Bu dört dergi ayrıca Ole Wæver'in 1998 yılında yayınlanan çalışmasındaki örneklem ile de örtüşmektedir.³⁷ Doğu'nun özneselliğinin değerlendirilmesi makalelerin tek tek niceliksel olarak incelemeye tabi tutulmasını gerektirdiğinden inceleme dört dergi ile sınırlanmıştır. Uluslararası İlişkiler'de belli konulara ya da bölgelere yoğunlaşan ve bu nedenle disiplinindeki genel eğilimleri yansıtmayacak *International Security*, *Journal of Conflict Resolution*, *Middle Eastern Studies* gibi dergiler değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Ayrıca yine genel eğilimleri

³⁵ UI disiplini şimdiye kadar üç büyük tartışma ile şekillenmiştir: gerçekçilik/ ütopyan liberalizm, gelenekselcilik/ bilimsellik, ve pozitivism/ post-pozitivism.

³⁶ *International Organization*, 2008 yılı verilerine göre aldığı atfın miktarı ile Uluslararası İlişkiler alanında lider dergidir. Kuzey Amerika kaynaklı diğer dergi *International Studies Quarterly*, *International Studies Association*'ın resmi dergisidir ve bütün üyelerine dağıtılmaktadır. 2008 yılı verilerine göre aldığı atfın miktarı ile Uluslararası İlişkiler alanında 9. dergidir. *Review of International Studies*, İngiltere orijinli *British International Studies Association*'ın resmi dergisidir ve bütün üyelerine dağıtılmaktadır. 2008 yılı verilerine göre aldığı atfın miktarı ile Uluslararası İlişkiler alanında 17. dergidir. Diğer Avrupa kaynaklı dergi *European Journal of International Relations* ise *European Consortium for Political Research Standing Group in International Relations*'ın resmi dergisidir ve 2008 yılı verilerine göre aldığı atfın miktarı ile Uluslararası İlişkiler alanında 3. dergidir.

³⁷ Wæver, "The Sociology of a Not So International Discipline"

yansıtmayacağı için daha radikal bir yaklaşım benimseyen *Millenium*, ve özellikle Doğu'yu ilgilendiren konulara odaklandığı için *Third World Quarterly* gibi dergiler değerlendirme dışı tutulmuştur.

İlk aşamada makale özetlerinden Doğu'yu konu edenleri belirlenmiştir. Burada kullanılan ölçüt, makalenin Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Yeni Zelanda dışında bir devleti ya da ülke sınırları içinde geçen bir olayı veya olguyu konu etmesi veya örnek olarak sunmasıdır. Doğu'nun bu tarz bir mekânsal kısıtlama üzerinden tanımlanması, aslında Doğu'nun Batı'dan ayrı ve bağımsız algılanmasını pekiştirdiği için bu makalenin sunduğu savlara bir açıdan ters düşmektedir. Doğu ve Batı, hem atfedildikleri mekânların ötesine geçmiş, hem de bu mekânları yeniden üreten diskurlar olarak görülmelidir ve böyle oldukları içindir ki, birçok Batı-merkezci çalışma mekân olarak Doğu'yu inceleme kisvesi altında aslında Batı'yı incelemektedir. Bu makalede, mekânsal tanımlama niceliksel incelemeyi kolaylaştırdığı için tercih edilmiştir. İkinci aşamadaki Doğu'nun özneselliğinin incelenmesi zaten Batı ve Doğu'nun salt mekân olarak değil, diskur olarak da tanımlanmasını bir ölçüde zorunlu kılmaktadır.

İkinci aşamada, Doğu'yu konu eden bu makalelerin tüm metinleri incelenerek ne dereceye kadar Doğu'yu özne olarak gördüklerini belirlenmeye çalışılmıştır. Bu derecelendirmede aşağıdaki ölçütler temel alınmıştır.

1. Makale, Doğu'daki olay ve olguları sadece Batı'nın etkisi ile ya da Doğu'ya özgü faktörler ile açıklamıyor; aksine bu yerel ve evrensel faktörler arasındaki etkileşime ve müzakere sürecine vurgu yapmaktadır.

Pınar Bilgin'in de vurguladığı gibi, UIT, Doğu'ya yönelik iki zıt yaklaşım sergilemektedir.³⁸ Doğu ya özde farklılığın kaynağı olarak görülür ve Doğu'daki olay ve olgular sadece Doğu'ya özgü faktörlerle açıklanır; ya da Doğu'nun mutlak ve karşı konulmaz bir Batılılaşma sürecinde olduğu varsayılır ve açıklamalar Batı'nın etkisine dayandırılır. Her iki yaklaşım da farklı şekillerde Batı-merkezci bir bakış açısını yansıtır. İlkinde Doğu, Batı'dan ayrı ve farklı olarak egzotik kılınır; Doğu'nun özneselliği kendi mekânına kısıtlanır. Başka bir deyişle, Doğu, Doğu'ya özgü faktörler ile açıklanır, fakat bu faktörler sadece Doğu'yu etkiler, Batı üzerinde bir etkisi yoktur. Diğer yaklaşımda ise Batılılaşma, Doğu için, kaçınılmaz adeta ilahi bir son olarak kabul edilir.

Bu yaklaşımlara göre, Doğu'ya farklı kalarak ya da Batılılaşarak var olabilir. Bu ikilemde gözden kaçan ise, Doğu'nun Batı'yı yeniden yorumlayan, müzakere eden ve bu süreçte dönüştüren bir özne olduğudur. Dolayısıyla, incelediğimiz yayınların Doğu'yu konu ederken ne derece özne gördüğüne dair ele aldığımız bir kriter Doğu'daki olgu ve olayları açıklarken yerel ve evrensel faktörler arasındaki etkileşime ve müzakere sürecine ne derece vurgu yaptıklarıdır.

³⁸ Ibid., s. 13.

2. Makalede konu edilen Doğu'lu aktörlerin kimlikleri ve davranışları, Batı-merkezci bir çerçevenin (Batı yanlısı veya karşıtı) dışında tanımlanıyor, bu aktörlere edilgen değil etken roller atfediliyor.

Doğu'ya Batı-merkezci bakış açısının diğer bir yansıması da ilgili aktörlerin hep Batı'yı referans alan ikilikler ile (Batı yanlısı/karşıtı, ilerici/gerici, modernleşmeci/gelenekçi, vb.) tanımlanmasıdır. Doğu'lu aktörlerin kimlik ve davranışlarının bu çerçevede tanımlanması, Doğu'nun özneselliğini, Doğu'dan ayrı ve bağımsız olarak var olan bir Batı'nın mutlak kabulü ya da reddi kalıplarına indirgemektedir. Bu kalıplar içerisinde Doğu'lu aktörlerin Batı'ya karşı kimliklerini değişik boyutlar üzerinden çeşitli olarak tanımladıkları ve eylem ve söylemleri ile Batı'yı ne şekillerde dönüştürdükleri ve müzakere ettikleri göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla, ele aldığımız ikinci ölçüt Doğu'lu aktörlerin kimlik ve davranışlarının hangi şekillerde tanımlandığıdır.

3. Makalede konu edilen Doğu'lu olay ve olguların Batı üzerindeki veya küresel boyuttaki dönüştürücü etkileri, ötekileştirilmeden incelenmektedir.

Batı-merkezci bakış açısı aynı zamanda Doğu'nun özneselliğini tümden reddetmese de çoğu zaman ötekileştirir ve kendi mekânına indirger. Doğu'lu olay ve olguların Batı üzerinde ya da küresel boyutta etkileri olabileceği hesaba katılmaz, ancak göç ve hastalık gibi Batı'yı bozan, yozlaştıran ve tehdit eden etkilere vurgu yapılır. Dolayısıyla, Doğu'yu özne gören çalışmaların önemli bir özelliği Doğu'nun, Batı üzerinde veya küresel boyutta bir etken olup olmadığı sorusunu sormalarıdır. Bu etkiler belirleyici ve mutlak olmak zorunda değildirler. Sonuçtan ziyade süreç üzerinde daha belirgin olabilir. Yine de, Doğu'yu özne gören çalışmalar, sürece vurgu yaparak, kısıtlı da olsa var olan bu etkiyi ön plana çıkarırlar.

Aşağıdaki tabloda, bu ölçütler ışığında hesaplanmış, Doğu'yu konu eden ve Doğu'yu özne gören makalelerin sayısal ve yüzdesel dökümü görülebilir. Bu tablo yorumlanırken şu iki nokta dikkate alınmalıdır: 1. Doğu'yu konu eden eserler miktarı Doğu'yu özne görenleri kapsamaktadır. 2. İnceleme altındaki dergilerde yayınlanan ve özellikle UI disiplininin yerel görüşlülüğünü konu alan dört makale tablodaki miktarlara dahil edilmemiştir.³⁹ Bunun dört makalenin de yayımlandığı *Review of International Studies*'in bu konuya atfettiği önemi yansıttığı yadsınamasa da benim için önemli olan Doğu'nun özneselliğinin ne dereceye kadar özellikle bu konuya vurgu yapmak amacı olmayan eserlerde var olduğunun ölçülmesidir. Aynı zamanda, bu eserler hesaplanmaya dahil

³⁹ Gerard Holden "Who Contextualizes the Contextualizers? Disiplinary History and the Discourse about IR Discourse" *Review of International Studies*, Cilt 28, No 2, 2002, s. 253-270; Barkawi ve Laffey, "The postcolonial moment"; Hobson, "Is Critical Theory Always"; ve Brown, "Africa and International Relations".

edildiğinde bile, disiplinin ezici çoğunluğunun çalışmalarında Doğu'yu konu etseler dahi özne olarak görmedikleri bulgusu etkilenmeyecektir.

Tablo 1:

International Studies Quarterly	Doğu konu		Doğu özne				Genel Toplam
	adet	yüzde	orta		yüksek		
	adet	yüzde	adet	yüzde	adet	yüzde	
2002	2	8,33%	1	4,17%	0	0,00%	24
2003	6	19,35%	0	0,00%	0	0,00%	31
2004	2	5,41%	1	2,70%	0	0,00%	37
2005	3	10,00%	1	3,33%	0	0,00%	30
2006	2	5,00%	1	2,50%	0	0,00%	40
2007	6	18,18%	1	3,03%	0	0,00%	33
2002-2007 Toplam	21	10,77%	5	2,56%	0	0,00%	195
International Organization	Doğu konu		Doğu özne				Genel Toplam
	adet	yüzde	orta		yüksek		
	adet	yüzde	adet	yüzde	adet	yüzde	
2002	3	10,00%	0	0,00%	0	0,00%	30
2003	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%	28
2004	4	16,67%	1	4,17%	1	4,17%	24
2005	1	2,86%	0	0,00%	0	0,00%	35
2006	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	33
2007	1	3,85%	0	0,00%	0	0,00%	26
2002-2007 Toplam	10	5,68%	1	0,57%	1	0,57%	176
European Journal of International Relations	Doğu konu		Doğu özne				Genel Toplam
	adet	yüzde	orta		yüksek		
	adet	yüzde	adet	yüzde	adet	yüzde	
2002	2	13,33%	0	0,00%	0	0,00%	15
2003	1	6,67%	0	0,00%	0	0,00%	15
2004	1	6,25%	0	0,00%	1	6,25%	16
2005	3	17,65%	1	5,88%	0	0,00%	17
2006	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	20
2007	2	13,33%	0	0,00%	0	0,00%	15
2002-2007 Toplam	9	9,18%	1	1,02%	1	1,02%	98
Review of International Studies	Doğu konu		Doğu özne				Genel Toplam
	adet	yüzde	orta		yüksek		
	adet	yüzde	adet	yüzde	adet	yüzde	
2002	3	7,14%	0	0,00%	0	0,00%	42
2003	4	8,33%	1	2,08%	0	0,00%	48
2004	2	5,26%	0	0,00%	0	0,00%	38
2005	12	20,69%	1	1,72%	0	0,00%	58
2006	4	11,11%	0	0,00%	1	2,78%	36
2007	7	14,89%	0	0,00%	0	0,00%	47
2002-2007 Toplam	32	11,90%	2	0,74%	1	0,37%	269

Bu niceliksel incelemede görüldüğü üzere UIT’de Doğu’yu konu eden yayınlar küçümsenemeyecek bir orana ulaştıkları halde, bu yayınların ancak ufak bir yüzdesinde Doğu özne olarak ele alınmaktadır. Bu makalelerin önemli bir kısmında yazar Doğu’lu bir akademisyendir. Buna rağmen Doğu’nun özneselliğinin vurgulanmasında çekingen davranılmaktadır. Bunun sebeplerini ortaya koyabilmek için çalışmamın üçüncü bölümünde niceliksel inceleme konu olan yayınların bazılarının niteliksel bir incelemesi de yapılacaktır. Bu niteliksel inceleme için eser belirlenmesinde, disipline yapmış olduğu etki göz önüne alınmamıştır. Bu makalenin örnekleminin dışındaki dergilerde yayımlanmış, ama Doğu’nun özneselliğine yaptığı vurgu ile disipline daha yüksek etki yapmış eserler her zaman bulunabilir. Fakat bu makaledeki amaç, böyle tekil örneklerin belirlenip vurgulanmasından ziyade, disiplineki yaygın ve içselleştirilmiş pratiklerin deşifre edilmesidir.

Doğu’yu Konu Ederken Özne Görmek:

Yukarıda da ifade edildiği gibi UIT’de küçümsenmeyecek bir oranda Doğu’yu konu eden yayınlar yayımlanmaktadır. Fakat birçoğunda Doğu’nun özneselliği büyük ölçüde arka planda kalmıştır. Örneğin, Neal G. Jesse, Uk Heo ve Karl Derouren Güney Kore’nin niye demokratik açılım siyasetini ekonomik liberalizasyon programı ile bütünleştirmedeğini oyun kuramı ile açıklamaya çalışmaktadırlar.⁴⁰ Yazarlara göre ekonomik liberalizasyon eksikliği 1997 krizinin baş sorumlusudur. Bu irrasyonel politika, Güney Kore hükümetinin, geçiş dönemindeki diğer ülkeler gibi, muhalefet, iş dünyası ve sendikalar ile iç içe geçmiş birden çok oyun içerisinde olmasından kaynaklanmıştır. Jesse, Heo ve Derouren, tipik Batı-merkezci bakış açısı ile Doğu’daki yanlışları Batı’daki kurumların eksikliği ve yanlış uygulanması ile açıklamışlardır. Küresel ekonomik sistemin 1997 krizindeki rolü tamamen göz ardı edilmiştir.

Maryam H. Panah İran devrimi örneğinden hareketle modern devrimleri kapitalizmin dengesiz ve eşitsiz yayılımı ile açıklamaktadır.⁴¹ UIT’nin devrimlerin uluslararası nedenlerine daha fazla önem vermesi gerektiğini savunan yazar, İran devriminin İslam kültürü ile açıklanmasına rakip bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu açıdan Doğu’daki bir olayın salt doğuya özgü faktörlerle açıklanmasına karşı çıkmakta ama bahsettiği uluslararası gelişmelerin yerel faktörlerle etkileşimine ve yerelin uluslararası süreçlere etkisine gerektiği kadar yer vermemektedir.

⁴⁰ Neal G. Jesse et al., “A Nested Game Approach to Political and Economic Liberalization in Democratizing States: The Case of South Korea”, *International Studies Quarterly*, Cilt 46, No 3, 2002, s. 401- 422.

⁴¹ Maryam H. Panah, “Social revolution: the elusive emergence of an agenda in International Relations”, *Review of International Studies*, Cilt 28, No 2, 2002, s. 271- 291.

Latha Varadarajan Hindistan'ın 1998 yılındaki nükleer testlerini milli güvenlik ve kapitalist ekonomi arasındaki ilişki bağlamında okumamız gerektiğini savunmaktadır.⁴² Hindistan ekonomisinin 1990'dan sonra dış açılması, Hindistan kimliğinin temel teşkil edici unsuru olan sömürge/ bağımsız devlet ayrımını yıpratmış, bu anlamlandırma ortamında 1998 nükleer testleri bağımsızlığın ve egemenliğin yeniden tesisi fonksiyonunu görmüştür. Varadarajan, esasen Doğu'nun Batı'ya meydan okuduğu bir olaya odaklanmış fakat bu meydan okumayı Hindistan kimliğinin özellikleriyle açıklamaya yönelmiştir. Nükleer testlerin uluslararası ve diğer kimlikler üzerindeki etkilerine ve teşkil edici yönlerine değinmemiştir.

Bu noktada makalenin ilk bölümünde değinilen Bilgin'in Hindistan nükleer testleri incelemesi hatırlanırsa, aynı olayın benzer eleştirel yaklaşımları savunan akademisyenler tarafından nasıl farklı okumalara tabi tutulabileceği görülebilir. Bilgin'in Batılı devlet pratiklerinin nasıl Doğu'lu devletler tarafından kasıtlı olarak yeniden üretildiğine örnek olarak gösterdiği olay, Varadarajan'a göre Hindistan'ı sömürge değil bağımsız bir devlet olarak yeniden teşkil etmiştir. Bu iki okuma hiçbir şekilde birbiriyle çelişmemekte, aksine desteklemektedir. Bu karşılaştırmayla altını çizmek istediğim nokta, eleştirel yaklaşımların Doğu'nun özneselliğinin ne derece ve ne şekilde vurgulanacağını yazarın tercihinin bırakmalarıdır. Varadarajan için temel sorunsal güvenlik ve kapitalizm arasındaki ilişki iken, Bilgin Doğu-Batı ilişkileri perspektifinden olaya yaklaşmayı tercih etmiştir.

Sarah Wayland yurtdışındaki Tamil diasporasının ulus-aşan (*transnational*) etno-milliyetçi bir ağ oluşturarak Sri Lanka'daki ihtilafı nasıl devam ettirdiğini incelemektedir.⁴³ Wayland'ın da tespit ettiği gibi ulus-aşan ağları inceleyen UI literatürü, daha çok Batı kaynaklı sivil toplum aktivistlerine yoğunlaşmıştır. Wayland'ın incelemesi bu bağlamda Doğu kaynaklı ulus-aşıcılığa bir örnek teşkil etse de, yazar katkısını bu bağlamda çerçevelendirmemiştir.⁴⁴

Ted Hopf, Rus dış politikasını, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki arayış döneminde ortaya çıkan üç rakip büyük güç kimliği arasından merkezci kimliğin ön plana çıkışı ile açıklamaktadır.⁴⁵ Hopf, Rus kimliklerini liberal, muhafazakâr ve merkezci olarak Batı-merkezci bir çerçeve ile tanımlamakta ve Rus aktörlerin bu kalıpları ne derece zorlayıp, dönüştürdükleri sorusunu hiç ele almamaktadır.

⁴² Latha Varadarajan, "Constructivism, identity and neoliberal (in)security", *Review of International Studies*, Cilt 30, No 3, 2004, s. 319- 341.

⁴³ Sarah Wayland, "Ethnonationalist networks and transnational opportunities: the Sri Lankan Tamil diaspora", *Review of International Studies*, Cilt 30, No 3, 2004, s. 405- 426.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 411.

⁴⁵ Ted Hopf, "Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia's Great Power identities and military intervention in Abkhazia", *Review of International Studies*, Cilt 31, No 51, 2005, s. 225- 243.

Christopher Hemmer ve Peter J. Katzenstein, Asya'da niye NATO benzeri çok-taraflı bir güvenlik örgütlenmesinin olmadığı sorusunu sadece ABD'nin iki bölgeye farklı yaklaşımı ile açıklamaktadırlar.⁴⁶ ABD'nin Avrupa'ya karşı çok-taraflı ama Asya'ya yönelik iki-taraflı siyasetinin iki bölgeye yönelik farklı kimlik algılamalarından kaynaklandığını savunan yazarlar, bölgesel faktörlere ve tercihlere hiç yer vermeyerek, Doğu'nun özneselliğini yok saymaktadırlar.

Diğer bir grup çalışmada ise, Doğu'nun özneselliğine kısmen de olsa vurgu yapılmaktadır. Örneğin, Yong Wook Lee Japonya'nın Asya Para Fonu önerisinden niye ABD'ni dışladığını kimliğe dayalı bir kuramsal çerçeve ile açıklamaya çalışmaktadır.⁴⁷ Lee'ye göre, Japon yetkililer ABD ile Japonya'yı önerdikleri farklı iktisadi kalkınma modelleri açısından rakip olarak görmekte ve Uluslararası Para Fonu'nun krize yaklaşımının Asya Kalkınma Modelini zayıflatacağından endişe etmektedirler. Dolayısıyla, Asya Para Fonu önerisinin arkasında belli bir kimlik anlayışı ve buna bağlı bir çıkar tanımlaması yatmaktadır. Sosyal inşacı bir yaklaşımla, olguların ancak ilgili aktörlerin algı ve kurgularında var olduğu düşüncesiyle Lee, Japon yetkililer ile yaptığı görüşmeleri temel veri olarak almakta ve bu yetkililerin algı ve kurgularına verdiği öncelik ile Doğu'nun özneselliğine vurgu yapmaktadır.

Lee'nin kimlik temelli çalışması yaklaşım olarak Varadarajan'la⁴⁸ benzeşmektedir. Lee'nin farklılaştığı nokta, normalde Batı'ya bir meydan okuma olarak görülme- Japonya'nın bölgesel nüfuzunu artırma çabası olarak yorumlanan- Asya Para Fonu önerisinin aslında ideolojik bir meydan okuma olduğunu göz önüne sermesidir. Varadarajan ise normalde bir meydan okuma olarak algılanan Hindistan nükleer testlerini açıklamaya ve anlatmaya yönelmiş, Hindistan kimliği üzerine iç tartışmalara yoğunlaşmış, bu olayın Batı-Doğu ilişkileri üzerindeki dönüştürücü etkilerini geri plana itmiştir.

Victoria Tin-bor Hui, UIT'nin Avrupa üzerine odaklanmasını eleştirerek, ilk çağ Çin gibi farklı uluslararası sistemlerde ortaya çıkan mutlak hakimiyetin, Avrupa tecrübesini incelemekte kullanılan güç dengesi kuramlarıyla açıklanamayacağını savunmaktadır.⁴⁹ Hui, bu noktada hem Doğu hem de Batı tecrübesini açıklayabilecek bütüncül bir kuram önerme yolunu seçmektedir ve bu seçimiyle Doğu örneğinden hareketle UIT'yi kısmen de olsa dönüştürmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, Hui, bu çalışmada daha önce eleştirilen Doğu'yu açıklayacak özel kuramlar geliştirme yaklaşımından öteye gitmektedir.

⁴⁶ Christopher Hemmer and Peter J. Katzenstein, "Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism", *International Organization*, Cilt 56, No 3, 2002, s. 575- 607.

⁴⁷ Yong Wook Lee, "Japan and the Asian Monetary Fund: An Identity-Intention Approach", *International Studies Quarterly*, Cilt 50, No 2, 2006, s. 339- 366.

⁴⁸ Varadarajan, "Constructivism".

⁴⁹ Victoria Tin-bor Hui, "Toward a Dynamic Theory of International Politics: Insights from Comparing Ancient China and Early Modern Europe", *International Organization*, Cilt 58, 2004, s. 175- 205.

Shogo Suzuki ise Japonya'nın uluslararası topluma sosyalizasyonunu incelerken İngiliz Ekolünün Batı-merkezci yaklaşımını eleştirmektedir.⁵⁰ Bu Batı-merkezci yaklaşım, Batı düzeni ile temasın diplomasi ve egemenlik geleneklerinin yayılmasını sağlayarak Doğu devletlerinin uluslararası ilişkileri üzerinde yaptığı olumlu ve barışçıl etkilere vurgu yapmaktadır. Fakat Suzuki'nin Japonya örneği üzerinden gösterdiği gibi, Doğu devletleri emperyalist pratikleri ve 'barbar' devletlere zorla hakim olunması ilkelerini de Batı'dan öğrenmişlerdir. Hatta, Japonya, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı uluslararası düzenine dahil olduktan sonra bölge devletlerine yönelik saldırgan ve emperyalist bir politikaya başlamış, Tayvan ve Kore'yi ilhak etmiştir.⁵¹ Suzuki'ye göre İngiliz ekolü sistematik olarak Doğu'lu devletlerin özneselliğini reddetmektedir, hâlbuki Doğu'lu devletlerin Uluslararası Toplum'a⁵² sosyalizasyon süreçleri kendi norm ve yorumlarını yansıtmaktadır.⁵³ Japon seçkinlerinde, Uluslararası Toplum'un yarattığı güvensizlik, medeniyetin bir parçası olmak için norm ve standartlarını uygulamanın yanında, güçlü bir devlet olunması gerektiği anlayışını yerleştirmiştir.

Suzuki, Japonya örneği ile Batı'nın ilerici bir güç olarak gösterilmesini eleştirmektedir. Bu eleştiride Suzuki'nin başvurduğu temel veri, Batı'nın aslında nasıl olduğu değil, Doğu'da nasıl yorumlandığı ve kurgulandığıdır. Eğer Suzuki, Batı'nın her zaman da ilerici bir güç olmadığını yine Batı'nın emperyalist pratiklerinin detaylı anlatımı ile savunsaydı, Batı-merkezcilik'ten uzaklaşamayacaktı. Ama Suzuki, sosyal inşacı bir yaklaşımla, Batı'nın Doğu devletlerinin kurguladığı şekilde var olduğu savından hareketle, Doğu'nun Batı'yı anlarken ve yorumlarken gösterdiği özneye vurgu yapmaktadır.

Lee ve Suzuki, Japonya örneğini temel almakta, sosyal inşacı yaklaşımla, Japon kimlik ve anlam yapılarını incelemekte, fakat Japonya'yı farklı derecede özneselleştirmektedirler. Suzuki, bu anlam yapılarından hareketle, Batı-Doğu ilişkilerinin bütününe irdelerken, Lee Japon dış politikasındaki belirli bir politikayı açıklamakta ve bunun Batı üzerinde ya da küresel düzeyde bir sonucu olup olmadığını sorgulamamaktadır.

Dajin Peng, Doğu Asya ekonomilerindeki kayıtdışı üretim ağlarının, bölgenin ekonomik entegrasyonunda önemli bir rol oynadığını savunmaktadır.⁵⁴ Peng, kayıt dışı ağların "ahbap çavuş kapitalizmi" yaftası altında küçümsenmesinin yanlış olduğunu vurgulayarak her zaman resmi kurumlara

⁵⁰ Shogo Suzuki, "Japan's Socialization into Janus- Faced European International Society", *European Journal of International Relations*, Cilt 11, No 1, 2005, s. 137- 164.

⁵¹ *Ibid.*, s. 138.

⁵² İngiliz ekolündeki kullanımıyla *International Society*

⁵³ *Ibid.*, s. 148.

⁵⁴ Dajin Peng, "Invisible Linkages: A Regional Perspective of East Asian Political Economy", *International Studies Quarterly*, Cilt 46, No 1, 2002, s. 423- 447.

odaklanan Batı-merkezci bakış açısını eleştirmektedir. Kendine referans olarak, bölgesel ekonomik bütünleşme ve Doğu Asya politik ekonomisi literatürlerini almakta ve bu literatürlerdeki Batı-merkezci savlara karşıt savlar geliştirmektedir. Asya dillerinde yayımlanan kaynaklara dayanarak oluşturduğu tez, Doğu Asya'daki bölgeye özgü koşulları ve yapıları ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada, Doğu Asya'yı incelerken sadece Batı tarzı kurumları referans olarak alan Jesse, Heo ve Derouren⁵⁵ makalesinden keskin bir çizgi ile ayrılmaktadır.

Fakat Peng'in Doğu'nun özneselliğine yaptığı vurgu yine de sınırlıdır. Her ne kadar makalenin özetinde Doğu'nun ekonomik yapısının farklılığının sadece Doğu'yu değil bütün dünya ekonomisini de etkilediğini savunsa da, metinde Etnik Çinli iş ağlarının Batı'ya da yayıldığını ve Batı ile Doğu Asya arasında aracılık yaptıklarını belirtmekten ileri gitmemektedir.⁵⁶ Doğu ekonomisi ve Batı gözlemcisi arasındaki bakış açısı farklarına yaptığı vurgu, Doğu ile Batı'yı birbirinden ayırtırmaya hizmet etmektedir. Bir adım daha ileri giderek, Doğu Asya'ya özgü bu yapıların Batı ve dünya ekonomilerine etkisinin ne olduğu sorusunu sormamaktadır.

Bu örneklerden de görüldüğü gibi çoğu Doğu'yu konu eden çalışmada Doğu bir örnek olarak alınmakta ve belli bir kuramsal yaklaşımın savunulmasında kullanılmaktadır. Yukarıda incelenen makalelerden Jesse, Heo ve Derouren⁵⁷, Panah⁵⁸ ve Hemmer ve Katzenstein⁵⁹ bu tarz çalışmalara örnektir. Bazı Doğu'yu konu eden çalışmalar ise Doğu'nun, Batı örneklerinden hareketle oluşturulmuş kuramlarla bir uyumsuzluk halinde olduğunu gösterir ve Doğu örneklerinin daha incelikli ve karmaşık kuramlar gerektirdiğini iddia eder. Bu yaklaşıma örnek olarak da Hui⁶⁰ ve Peng⁶¹ verilebilir. Fakat bu tarz çalışmalarda da kendi kendini var eden Batı ve bu Batı elinde şekillenen dünyanın taşrası olarak Doğu, UIT'ye çeşitlilik ve zenginlik katar, fakat belirleyici ve teşkil edici değildir. Doğu'yu konu eden birçok çalışma, referans yaptığı kuramları Doğu-Batı ilişkileri açısından irdelemez ya da kendi yaklaşımının altında yatan örtülü varsayımları açığa vurmaz. Doğu'yu konu etmek ile bile başlı başına Batı-merkezciliğe meydan okuduğu halde, ona yönelik eleştirel bir yaklaşım geliştirme fırsatını kullanmamayı tercih eder.

Doğu'yu konu ederken Batı-merkezciliğe ilgisiz kalmanın yazar açısından çeşitli sebepleri olabilir. Birinci olasılık, yazara göre çalışmanın amacı eleştirel değil açıklayıcı olmaktır. Araştırma konusu ile doğrudan ilgisi olmayan Batı

⁵⁵ Jesse et al., "A Nested Game Approach".

⁵⁶ Peng, "Invisible Linkages", s. 430.

⁵⁷ Jesse et al., "A Nested Game Approach".

⁵⁸ Panah, "Social Revolution".

⁵⁹ Hemmer ve Katzenstein, "Why is There No NATO in Asia?".

⁶⁰ Hui, "Toward a Dynamic Theory of International Politics".

⁶¹ Peng, "Invisible Linkages".

hakimiyeti gibi sistemik yapısal koşullara bu yüzden değinilmeye gerek görülmemiştir. İkinci olasılık, yazarın Batı-merkezcilik eleştirisinin ontolojik varsayımları saydığı -Doğu ile Batı'nın birbirleri ile muhakkak mücadele içinde olan tekil ve bağımsız varlıklar olmaları ve bunun gibi- fikirlere katılmamasıdır. Diğer bir olasılık ise Batı-merkezciliğin eleştirisini Batı'nın değerlerinin eleştirisi olarak görmesi ve bu tür bir eleştiriye etik ve siyasi yönden katılmadığını düşünmesidir.

Fakat Doğu'nun özneselliğini vurgulamamak için öne sürülebilecek bütün bu sebepler aslında yersizdir. Doğu'yu özne görmek sistemik yapısal koşulların eleştirisine yoğunlaşmayı gerektirmediği gibi, Doğu'yu konu alan bir araştırmanın açıklayıcılığını da pekiştirir. Doğu'nun özne olarak görülmesi ayrıca ne Batı'nın değerlerine karşı olmayı ne de Doğu ile Batı'yı mücadele içindeki tekil ve birbirinden bağımsız varlıklar olarak algılanmasını gerektirir. Aksine Doğu ile Batı'nın birbirine bağımlı ve birbirini teşkil eden, birbirinden etkilenerek yer yer iç içe geçen melez varlıklar olduğunu vurgular. Doğu'nun özneselliği sadece Batı değerlerine karşıtlığı ve mücadelesinde değil bu değerlerin karşılıklı etkileşim altında müzakeresinde de kendini gösterir.

Doğu'yu konu ederken özne olarak görmemek yazarın tercihleri kadar, Uluslararası İlişkiler disiplinin dayattığı bir takım kısıtlamaların sonucudur. Disiplinde yaygın olan pratik, çalışmanın temel sorunsalının ampirik bir bilmece (*puzzle*) çerçevesinde sunulmasıdır. Sonra farklı kuramsal yaklaşımlar bu bilmeceyi açıklamadaki yetkinlikleri açısından değerlendirilmekte ve bu temelde belli bir kuramsal yaklaşımın üstünlüğü savunulmaktadır. Bu pratik, akademisyenlerin dünyadaki gelişmeleri daha çok sonuçları açısından irdelemelerine yol açmakta; bu da, Doğu'nun sonuçlar üzerine etkisi çoğu zaman mutlak ve belirleyici olmadığından, özneselliğinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Doğu'nun özneselliği sonuçtan ziyade süreç üzerinde etkin olmaktadır. Ama süreçte yaşanan çekişme, karşılıklı etkileşim ve müzakerelerin bir bilmece kalıbı etrafında çerçevelenmesi çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin Doğu'nun özneselliğinin vurgulanması üzerine koyduğu diğer bir kısıt da disipline yön veren büyük kuramsal tartışmalarda Doğu'nun özneselliğinin ekleneneceği bir yer olmamasıdır. Batı'nın mutlak özneselliği, rakip konumdaki bütün kuramsal yaklaşımlara sorgulanmayan bir varsayım olarak sinmiştir. Disiplinin rekabetçi pratikleri içinde Doğu'nun özneselliğinin kuramsal veya ampirik olarak savunulması ancak bunu açıkça reddeden kuramlar karşısında mümkün olmaktadır. Fakat Uluslararası İlişkiler kuramları Batı'nın özneselliği konusundaki varsayımlarını test edilecek önermeler olarak açığa çıkarmadıklarından UIT'de Doğu'nun özneselliğinin savunulması için uygun bir ortam bulunmamaktadır.

Her ne kadar UIT uygun bir ortam sunmasa da, bu çalışmanın kapsamındaki eserler içinde sayılı birkaç makalede Doğu'nun özneselliği yüksek derecede vurgulanmış ve savunulmuştur. Örneğin, William A. Callahan, 2004 yılında *European Journal of International Relations*'da yayımlanan makalesinde, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin İmparatorluk eserini, Konfüçyüs'ün Büyük Uyum öğretisi ışığında okuyarak, eski öğretilerin nasıl yeniden üretilerek dünya düzenini anlatmakta kullanıldığını incelemektedir.⁶² Çince metinler aracılığı ile Çin siyasi kültürünü anlamaya çalışmak yerine, Callahan, Batı ve Doğu metinlerini beraber okuyarak, Batı ve Doğu düşün dünyaları arasındaki ortaklıkları ve alışverişi göz önüne sermektedir. Callahan'ın bu tarz bir okumaya gitmesi, yazar olarak kendi tercihini yansıtmaktadır. Küresel bir güç olmaya öykünen Çin, bu gücü ideolojik olarak temellendirme arayışı içindedir ve bu bağlamda çeşitli siyasilerin söylemlerinde öne çıkan ütopyik model (Farklılık-içinde-Uyum) Callahan'a göre Hardt and Negri'nin eserindeki içkin ütopya ile paralel ve tamamlayıcıdır.

Callahan'ın okuması Batı-Doğu ilişkilerinin kavramsallaştırılması bağlamında devrimci nitelikler taşısa da, bu okumanın UIT'deki tartışmaların hiçbirini referans olarak almaması potansiyel etkisini azaltmaktadır. Nitekim makalenin özetinde UIT'ye katkısı karşılaştırmalı UIT'nin kapsamının genişletilmesi olarak belirtilmektedir. Callahan, açıkça Doğu-Batı ilişkileri ile ilgilenen ve sorulmayan soruları sormaya cesaret eden bir yazardır. Fakat makalesini konumlandırmakta karşılaştığı kısıt, UIT'de referans olarak alabileceği bir tartışmanın olmamasıdır.

Amitav Acharya da yine 2004 yılında *International Organization*'da yayımlanan çalışmasında, uluslararası normların yerel inanışlarla etkileşimini Güneydoğu Asya Devletler Topluluğu (*The Association of Southeast Asian Nations*, GDADT) örneği üzerinden incelemektedir.⁶³ Bu etkileşimde uluslararası normların tümünden kabulü ya da reddinden ziyade yerelleştirildiğini, yerel inanış ve normlar ile uyumlu hale getirildiğini vurgulamaktadır. Yerelleştirme kavramı ile Acharya, Doğu'daki olay ve olguları açıklamaktaki Batı-merkezci ikilemi – tümünden Doğu'ya özgü ya da Batı etkisinin sonucu olarak görmek - başarılı bir şekilde aşmış ve birçok şekilde Doğu'nun özneselliğine vurgu yapmıştır. Acharya'nın öne sürdüğü yerelleştirme süreci, “inisiyatif gösteren”⁶⁴, “seçici” davranan⁶⁵, “aktif olarak ödünç alan”⁶⁶ yerel aktörlerin “öncülük ettiği”⁶⁷,

⁶² William A. Callahan, “Remembering the Future- Utopia, Empire, and Harmony in 21st - Century International Theory”, *European Journal of International Relations*, Cilt 10, No 4, 2004, s. 569- 601.

⁶³ Amitav Acharya, “How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism”, *International Organization*, Cilt 58, No 2, 2004, s. 239- 275.

⁶⁴ Ibid., s. 245.

⁶⁵ Ibid., s. 246.

uluslararası normları “yeniden teşkil edici”⁶⁸, ve “yereli güçlendirici”⁶⁹ bir süreçtir. Acharya'nın yerelleştirilme kavramı, Hobson'un vurguladığı Doğu ile Batı arasındaki müzakere sürecini yansıtmaktadır. Bu süreçte ne Doğu'nun ne de Batı'nın etkisi mutlak, aksine süreç karşılıklı olarak teşkil edicidir.

Temel savını ampirik bir bilmece ve kavramsal bir tartışma ile çerçeveleyebilen Acharya, disiplindeki kısıtlar içinde Doğu'nun özneselliğini savunmayı başarmıştır. Kendisine referans olarak sosyal inşacı norm literatürünü alan Acharya, bu literatürde içselleştirilmiş olarak var olan, “evrensel normları yerel normların üstünde gören” ve “yerel aktörlerin özneselliğini küçümseyen”⁷⁰ yaklaşımları dışı vurarak, Doğu'nun özneselliğinin vurgulanmasına uygun bir kuramsal tartışma zemini oluşturmuştur. Acharya'nın bize sunduğu GDADT'deki değişimin farklı bir okuması değildir; kavramsal ve ampirik düzeyde savunulmuş “doğru” bir okumadır. Burada doğruluğa yaptığım vurgu UI disiplinine pozitivist bir yaklaşımı şart koşmamaktadır. Fakat Acharya'nın katkısında, Doğu'nun özneselliğinin vurgulanması yazarın seçimine bırakılmamakta, bundan sonra bu alana katkı yapacak yazarların dikkate alması gereken şekilde savunulmaktadır.

Acharya'nın yerelleştirme kavramını savunmak için kurguladığı ampirik bilmece, disiplindeki yaygın pratiklere uyan sonuç-odaklı bir bilimcedir. Acharya, GDADT'ye iki farklı uluslararası normun farklı derecelerde etki ettiğini göz önüne sermektedir. GDADT, ortak güvenlik normuna dış devletleri bölgesel güvenlik düzenine çeşitli kurumsal düzenekler ile dahil ederek uyum sağlarken, insani müdahale normunun topluluk devletlerinin içişlerine müdahale etmeme ilkesini zayıflatmasına karşı çıkmıştır. Acharya'ya göre aynı bölgesel örgütün farklı uluslararası normatif etkilere farklı yanıtlar vermesi ancak norm yerelleştirmesi süreci ile açıklanabilir. Aslında Acharya'nın kurguladığı bilmece sonuç odaklı olduğu için birden çok şekilde, örneğin bölgesel devletlerin çıkarlarına vurgu yaparak da açıklanabilir. Bu açıdan, bu bilmece Acharya'nın makalesinin yumuşak karnını teşkil etmektedir. Nitekim Acharya, norm dinamiklerinin sonuç odaklı, kabul ve ret ikiliği içinde incelenmesine karşı çıkmakta ve bu ikiliğin arasında kalan gri bölgeye işaret etmektedir.⁷¹ Diğer bir deyişle, Acharya'nın tezi ve uyguladığı süreç takibi metodu⁷² ile sonuç-odaklı bilimceden hareket etme pratiği arasında aslında bir uyumsuzluk vardır.

⁶⁶ Ibid., s. 244.

⁶⁷ Ibid., s. 244.

⁶⁸ Ibid., s. 244.

⁶⁹ Ibid., s. 246.

⁷⁰ Ibid., s. 242.

⁷¹ Ibid., s. 242.

⁷² Ibid., s. 255.

Bu ve benzer örneklerde görüldüğü gibi Doğu'nun özneselliğinin vurgulanması hiçbir şekilde Batı'ya karşı olmayı ya da Batı ile Doğu'yu birbirleri ile muhakkak mücadele içinde tekil varlıklar olarak algılamayı gerektirmemektedir. Yukarıdaki örnekleri Doğu'yu sadece konu eden çalışmalardan ayıran temel fark, siyasi ya da epistemolojik duruşları değil, bazı sorulmayan soruları sormalarıdır. Bu sorular, Doğu'nun farklılığının –örneğin, kuraldışı ekonomik yapıları- küresel boyutta bir etkisi olup olmadığı, Doğu ile Batı arasında bir etkileşim, alışveriş olup olmadığı, Batı'nın Doğu üzerine etkisinin mutlak olup olmadığıdır. Doğu'yu konu eden bir çalışmanın Doğu'yu sadece bir örnek olarak değil, bir etken olarak da incelemeye cesaret etmesidir.

Sonuç

Aslında yukarıda bahsedilen sorulmayan sorular UIT'ye egemen yaklaşımların Batı ile Doğu arasındaki gizli varsayımlarını teşkil etmektedir. Bu gizli varsayımlara göre Batı, Doğu'dan üstün ve ayrıdır, Batı küreselken Doğu yereldir, Batı'nın üstünlüğünden dolayı Doğu üzerine etkisi her zaman mutlakdır. Bu varsayımların gizli kalmalarının sebebi karşıt kuramlar tarafından meydan okumaya tabi tutulmamalarıdır. Belki de Doğu'nun özneselliğinin vurgulanmasına en büyük engel Batı-Doğu ilişkileri üzerine karşıt kuramlar arasında bir tartışma olmamasıdır.

İşte bu yüzden, Doğu'yu konu eden bir eser, Batı ile Doğu arasındaki ilişki konusunda ontolojik ve kuramsal varsayımlar yapmaktan kaçınmamalıdır. Nasıl Uluslararası İlişkiler'de sivil toplum örgütlerini inceleyen çalışmalar, bu örgütler ve devletler arasındaki ilişkiyi kuramsallaştırarak devlet-temelli UIT'de kendilerine yer açabildilerse, Doğu'yu özne gören çalışmalar, temel inceleme konuları olan Doğu hakkında ontolojik kuramlar geliştirmeden Batı-temelli UIT'de kendilerine yer bulamayacaklardır. Doğu, Batı-merkezci kuramlara zenginlik ve derinlik katan birbirinden ayrık örnekler topluluğu olmaktan öteye gidemeyecektir. Acharya'nın kavram geliştirmedeki başarısı, disiplinin lider dergisi *International Organization*'da Doğu'yu özne gören tek yayını yapabilmesine yol açmıştır.

Türk akademisyenler, toplumlarının özgün konumu itibarıyla UIT'ye Batı ile Doğu arasındaki ilişkinin kuramsallaştırması açısından değerli katkılar yapabilirler. Bu katkı Batı ile Doğu'nun aslında melez kimlikler olduğu, sürekli etkileşim içinde birbirlerini teşkil ettiği ve Hobson'un önerdiği gibi Doğu'nun Batı'nın etkisini nasıl devamlı müzakere ettiğini vurgulamak şekliyle olabilir. Acharya'nın yerelleştirme kavramı, bu tarz katkılara yön verebilir. Bir örnek vermek gerekirse, AB-Türkiye ilişkisi üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar ya AB'nin Türkiye üzerine modernleştirici etkisine, ya da Türkiye'yi dışlayıcılığına (ya da her ikisine birden) vurgu yapmaktadırlar. Her iki yaklaşımda da AB temel özne konumundadır ve Türkiye bu özne'nin ihya ya da mağdur ettiği bir nesneye

indirgenmektedir. Türkiye'nin AB'ye olası katkıları üzerine olan eserler de genelde Türkiye'nin AB üyeliği yetkinliğini ispata çalışmakta, Türkiye'nin halen var olan dönüştürücü ve müzakere edici etkisine değinmemektedirler. AB kendi kendini var etmiştir, Türkiye'yi etkilemekte ama Türkiye'den etkilenmemektedir. Türkiye'nin bu ilişkideki özneselliğine vurgu yapmak için, Türkiye'nin AB normlarını nasıl ve ne şekilde yerleştirdiği, Türkiye'nin Avrupa kimliğini teşkil ve müzakere etme süreci incelenebilir. Bu tarz incelemelerde bulunmak, Türkiye'nin AB üyeliğine karşıt olmak anlamına gelmediği gibi, üyelik sürecinin hem Avrupa'da hem de Türkiye'de daha doğru algılanmasına hizmet edecektir.

Kaynakça

- Acharya, Amitav, "How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism", *International Organization*, Cilt 58, No 2, 2004, s. 239- 275.
- Acharya, Amitav ve Barry Buzan, "Why is there no non-Western International Relations Theory? An Introduction" *International Relations of the Asia-Pacific*, Cilt 7, No 3, 2007, s. 287-312.
- Aydınlı, Ersel ve Julie Mathews, "Are the Core and Periphery Irreconcilable? The Curious World of Publishing in Contemporary International Relations", *International Studies Perspective*, Cilt 1, No 3, 2000, s. 289- 303.
- Aydınlı, Ersel ve Julie Mathews, "Periphery Theorizing for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia" *Review of International Studies*, Cilt 34, No 4, 2008, s. 693-712.
- Ayoob, Mohammed, "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets the Third World", Stephanie G. Neuman (der.), *International Relations Theory and the Third World*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, MacMillan, 1998, s. 31- 54.
- Barkawi, Tarak ve Mark Laffey, "The postcolonial moment in security studies", *Review of International Studies*, Cilt 32, No 2, 2006, s. 329- 352.
- Bilgin, Pinar, "Thinking Past 'Western' IR?", *Third World Quarterly*, Cilt 29, No 1, 2008, s. 5-23.
- Brown, William "Africa and International Relations: a comment on IR Theory, Anarchy, and Statehood" *Review of International Studies*, Cilt 32, No 1, 2006, s. 119-143.
- Callahan, William A., "Remembering the Future- Utopia, Empire, and Harmony in 21st Century International Theory", *European Journal of International Relations*, Cilt 10, No 4, 2004, s. 569- 601.
- Hemmer, Christopher ve Peter J. Katzenstein, "Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism", *International Organization*, Cilt 56, No 3, 2002, s. 575- 607.
- Hobson, John M., "Is Critical Theory Always for the White West and for Western Imperialism? Beyond Westphalian Towards a Post-racist Critical IR", *Review of International Studies*, Cilt 33, No 51, 2007, s. 91-116.
- Hoffman, Stanley, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Cilt 106, No 3, 1977, s. 41-60.
- Holden, Gerard, "Who Contextualizes the Contextualizers? Disiplinary History and the Discourse about IR Discourse" *Review of International Studies*, Cilt 28, No 2, 2002, s. 253-270.
- Hui, Victoria Tin-bor, "Toward a Dynamic Theory of International Politics: Insights from Comparing Ancient China and Early Modern Europe", *International Organization*, Cilt 58, No 1, 2004, s. 175- 205.
- Hopf, Ted, "Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia's Great Power identities and military intervention in Abkhazia", *Review of International Studies*, Cilt 31, No 51, 2005, s. 225- 243.
- Jesse, Neal G., Uk Heo ve Karl Derouen, "A Nested Game Approach to Political and Economic Liberalization in Democratizing States: The Case of South Korea", *International Studies Quarterly*, Cilt 46, No 3, 2002, s. 401- 422.
- Lee, Yong W., "Japan and the Asian Monetary Fund: An Identity-Intention Approach", *International Studies Quarterly*, Cilt 50, No 2, 2006, s. 339- 366.
- Panah, Maryam H., "Social revolution: the elusive emergence of an agenda in International Relations", *Review of International Studies*, Cilt 28, No 2, 2002, s. 271- 291.
- Peng, Dajin, "Invisible Linkages: A Regional Perspective of East Asian Political Economy", *International Studies Quarterly*, Cilt 46, No 3, 2002, s. 423- 447.
- Seth, Sanjay, "Historical Sociology and Post-Colonial Theory: Two Strategies for Challenging Eurocentrism" *International Political Sociology*, Cilt 3, 2009, s. 334-338.
- Smith, Steve, "The United States and the Discipline of International Relations: 'Hegemonic Country, Hegemonic Discipline'", *International Studies Review*, Cilt 4, No 2, 2002, s. 67-85.

- Suzuki, Shogo, "Japan's Socialization into Janus- Faced European International Society", *European Journal of International Relations*, Cilt 11, No 1, 2005, s. 137- 164.
- Tickner, Arlene, "Seeing IR Differently: Notes from the Third World", *Journal of International Studies*, Cilt 32, No 2, 2003, s.295-324.
- "Toplantı Tutanakları" *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, No 6, 2005, s. 15-147.
- Varadarajan, Latha, "Constructivism, identity and neoliberal (in)security", *Review of International Studies*, Cilt 30, No 3, 2004, s. 319- 341.
- Wayland, Sarah, "Ethnonationalist networks and transnational opportunities: the Sri Lankan Tamil diaspora", *Review of International Studies*, Cilt 30, No 3, 2004, s. 405- 426.
- Wæver, Ole, "The sociology of a not so international discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Cilt 52, No 4, 1998, s. 687-727.

Summary

Critiques of parochialism in International Relations Theory (IRT) have first started out as reactions against the domination of US academy, and later evolved into more general criticisms of West-centrism. Recently, a number of scholars have pointed out that IRT remains parochial not because it does not study non-Western actors and sites but because it studies them in a way that negates their agency in international relations. Despite an increasing number of publications on the East and a growing representation of non-Western scholars, the leading mainstream and critical approaches to the discipline continue to place the West in the center, as the main, self-generating, subject of international relations, and dismiss the ways in which the East constitutes the West, and negotiates and, at times, resists its influence. Even approaches critical of the West and of modernity do not challenge the centrality of the West, and therefore paradoxically reproduce the implicit West-centric underpinnings of the discipline.

After tracing the evolution of the critiques of parochialism in IRT, I analyze the articles published in four leading journals of the discipline (International Organization, International Studies Quarterly, European Journal of International Relations, and Review of International Studies) during 2002-2007, to ascertain the relative weight of articles which focus on the East and to evaluate the degree to which they recognize and discuss the agency of the East. In comparison to similar studies conducted for previous periods, the number of publications that focus on the East have indeed increased. However, most of these studies apply West-centric assumptions and theories to the Eastern cases, some suggest limited modifications to existing theories that do not challenge their West-centric bases, but only very few dare to de-center the West and discuss the ways in which the East constitutes, negotiates, and resists. In particular, I employ three criteria to evaluate the extent to which Eastern agency is recognized in a specific study: First, the article explains events and processes in the East neither as products of purely local and endogenous conditions, nor as results of Western influence, but places emphasis on how the local and external factors interact and influence one another. Second, Eastern actors and their identities are defined outside of Western templates (i.e. not as pro-Western/ anti-Western), and they are accorded active roles. Third, the article analyzes the transformative effects of Eastern events and processes on the West and at the global level.

The reasons for the dismissal of Eastern agency in IRT are manifold. The first stems from a limited understanding of agency, that it only exists when in opposition to the West. However, if one starts from the assumption that the West and the East are not pre-given and self-generated blocs, and recognize that they are hybridized entities that constitute each other through their continuous interaction, then other possible ways of exercising agency becomes apparent. In other words, for example, Westernization is also an exercise of Eastern agency, yet what is crucial to underline is that it is never a one-way process, it inevitably entails negotiation, and that it is as transformative of the West as it is of the East. In addition, certain disciplinary practices impose constraints on discussions of Eastern agency; for example, the widespread practice of posing questions in the format of puzzles directs scholarly attention to outcomes to the detriment of process. This paves the way for the dismissal of the Eastern agency because its impact is rarely absolute and determinative of outcome. Thirdly, and more importantly, the West as the self-generated subject of international relations has infused all approaches in the discipline as an implicit and unquestioned assumption. As a result, there is no ongoing debate on East-West relations with respect to which studies that emphasize Eastern agency can situate themselves. While critical approaches do certainly provide room for less Euro-centric interpretations, they do not require them. Therefore, what needs to be done in the first place is to make the latent Westcentric assumptions of the discipline explicit in the context of specific literatures, and then to develop counter ontological propositions regarding the manifestations and extent of Eastern agency. This will provoke a disciplinary debate on Eastern agency that following contributions will need to situate themselves with respect to.